

Wstęp

Szukając punktów styecznych między komunikacją a zmianą społeczną, można zauważyć, że oba pojęcia wymienione w tytule książki wzajemnie na siebie oddziałują. Nie ma bowiem lepszego sposobu informowania o dokonanej zmianie, przekonywania do wprowadzonych modyfikacji, jak sięgnięcie po skuteczne narzędzia komunikacji. Jednocześnie przeobrażenia obserwowane w procesie komunikacji pozwalają również zakwalifikować je do analizowanej kategorii zmian. W tym przypadku pojawiające się nowe warianty komunikowania tworzą zmiany *expressis verbis*, a równocześnie w tle wyraźnie widać, jak rysują się zmiany społeczne, np. samotność, niepewność młodych ludzi, którzy uczą się i żyją w cyfrowej, rozszerzonej rzeczywistości, a także szukają w niej informacji, inspiracji bądź pomocy w wypełnianiu ról rodzicielskich. Przemianom komunikacji towarzyszą bowiem przekształcenia społeczne.

Uzasadnieniem dla interpretowania komunikacji i zmiany społecznej jako pojęć, które charakteryzuje swoista forma zapętlenia, jest błyskotliwe i jakże trafne stwierdzenie Wiesława Łukaszewskiego, według którego zmiana to wpływanie na innych albo uległość, podporządkowanie się wpływowi innych¹. Trudno więc o lepszą metodę oddziaływania na jednostki czy grupy społeczne, niż komunikacja. Podobnie do konstatacji Łukaszewskiego brzmi stwierdzenie Boba Dylana, iż „nie ma nic bardziej stałego, pewnego w życiu od zmiany”. Również Julio Cortázar zauważył, że „jedyną rzeczą niezmienną w człowieku jest jego chęć zmieniania”. Niemożliwe dla rozwoju czy trwania społeczeństwa, kultury, cywilizacji, wydaje się kwestionowanie nieuchronności zmian oraz konieczności wykorzystywania w tym celu komunikacji. W odniesieniu do wyżej zaprezentowanych poglądów warto podkreślić, że synonimem pojęcia komunikacji jest właśnie zmiana czy raczej wymiana.

Symbiotyczny związek zmiany społecznej oraz komunikacji znajduje odzwierciedlenie w strukturze niniejszej publikacji, podzielonej na trzy części. Pierwsza część monografii traktuje o komunikacji właściwej – metakomunikacji, która opiera się na języku i dialogu. Druga część przedstawia cyfrową

1 W. Łukaszewski, *Wstęp*, „Charaktery” 2016, nr 8, s. 3.

wersję komunikacji, jak również zmiany społeczne z niej wynikające. Część trzecia zawiera natomiast opracowania, których Autorzy wprawdzie skupili uwagę badawczą na zmianie społecznej, lecz zainicjowanej przez komunikację. W odniesieniu do tego fragmentu książki zasadne jest sformułowanie pytania: czy komunikacja dostrzega reformy i modyfikacje, jakim podlega w wielu aspektach współczesne społeczeństwo, i odpowiednio dostosowuje się do nich? Zasadne wydaje się też poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, które z omawianych pojęć jest przyczyną, a które skutkiem działań.

Kiedy powstaje funkcjonalny związek, wspólnota (a takim jest każda grupa społeczna), wtedy w naturalny sposób pojawia się konieczność wymiany myśli i idei za pomocą języka, ustalania znaczeń i wartości za pośrednictwem istniejących (i wciąż tworzonych) kodów werbalnych oraz pozawerbalnych. Komunikacja, rozumiana przede wszystkim jako dialog, może pełnić rolę spoiwa podtrzymującego związku międzyludzkie, jednoczącego kultury, społeczności, jak również środka umożliwiającego intersubiektywne rozumienie znaków i symboli, a co za tym idzie – warunku wielopodmiotowego działania. Im większa różnica w stosowanych przez jednostki znaczeniach oraz sensach słów, tym trudniejsze staje się porozumienie i maleją szanse na współpracę.

Chcąc dokonywać zmian w obrębie struktury społecznej, np. poprzez uaktywnianie obywateli, należałoby się zastanowić, czy punktem wyjścia do zmian nie powinno być kształtowanie i doskonalenie kompetencji komunikacyjnych poszczególnych jednostek, ponieważ, jak trafnie zauważa Jacek Piekarski, „społeczeństwo istnieje nie tyle dzięki, ile poprzez proces komunikowania”². Komunikacja, jako zjawisko społeczne, jest jednym z najważniejszych narzędzi, za pomocą których „ludzkie zbiorowości konstruują swoje wyobrażenia i/lub pojęcia świata”³. Każde społeczeństwo wypracowuje pewne kulturowo aprobowane sposoby komunikowania, w ramach których wyznacza się działania komunikacyjne określane jako stosowne i kulturowo adekwatne.

Członkowie społeczeństwa

dochodzą do porozumienia, co do sposobu posługiwania się danym symbolem (słowem, gestem, dźwiękiem, znakiem graficznym itp.) w praktyce komunikacyjnej. [...] Oczywiście, owe uzgodnienia same nie są również zupełnie dowolne – określają je wcześniej przyjęte ramy kulturowe⁴.

Nadawanie znaczeń, konstruowanie rzeczywistości, wskazywanie relacji oraz powiązań między jednostką a innymi ludźmi czy naturą, odbywa się w oparciu o nawiązanie do etymologicznej interpretacji dialogu, w której greckie *dia* oznacza poprzez, za pomocą, a *log* – nie tylko mowę, słowo, dysputę,

2 J. Piekarski, *Uwagi o kształceniu pedagogów społecznych*, [w:] *Pedagog społeczny w meandrach środowiska lokalnego*, red. B. Kromolicka, Szczecin 2008, s. 124.

3 M. Wendland, *Konstruktywizm komunikacyjny*, Poznań 2011, s. 13.

4 Tamże, s. 178.

lecz przede wszystkim jest odwołaniem do starożytnej, podstawowej zasady rządzącej we wszechświecie.

Konstruowanie świata społecznego i „przenoszenie” jego elementów w sferę kulturowo-objektywnego istnienia dzieje się zatem wtedy, kiedy staje się przedmiotem procesu przyjmowania konwencji w postaci komunikacji, a właściwie dialogu. Siła tak powstałego nowego opisu może pokonać wcześniejsze ograniczenia, otworzyć nowe możliwości działania czy wreszcie wzmocnić potencjał jednostki bądź grupy społecznej. U podstaw komunikacji winno leżeć nie tylko wzajemne ustalenie rozumienia pojęć i znaczeń, lecz także „zdolność do formułowania wypowiedzi, poprzez które zyskuje się nowe możliwości opisu i kształtowania rzeczywistości”⁵.

Wskazaną wyżej funkcję kreowania, opisywania „od nowa, od początku” rzeczywistości przez zmianę języka, analizuje z perspektywy filozoficznej Grażyna Lubowicka. W artykule prezentuje ona zmianę komunikacji, jaka zaistniała pod wpływem zwrotu lingwistycznego, interpretatywnego oraz retorycznego. Autorka, powołując się na dzieła Paula de Mana, Richarda Rorty’ego, Jacquesa Derridy i Paula Ricoeura, przedstawia sposób wytwarzania i interpretowania znaczeń przy użyciu metafory, symbolu oraz obrazu. W nowym ujęciu cechą języka jest retoryczność, interpretowana już nie jako narzędzie perswazji, lecz sposób ludzkiego rozumowania. Retoryczność wprowadza do dyskursu wieloznaczność i niepewność, lecz również możliwość dokonywania semantycznych innowacji. Nowopowstające interpretacje i sposoby rozumienia w konsekwencji utrwalane są w przestrzeni symbolicznej i stają się zrozumiałymi dla wszystkich kodami kulturowymi, funkcjonującymi w codziennym życiu.

Swoistą egzemplifikacją myśli zaprezentowanej przez Lubowicką jest tekst Małgorzaty Biedroń pt. *Metafora ekonomii i konsumpcji w relacjach międzyludzkich*. W artykule przedstawiono szereg przykładów na to, że logika ekonomii, opierająca się na dążeniu do maksymalizacji zysków, użyteczności i wydajności, znajduje wyraz nie tylko w regułach gospodarki wolnorynkowej, wykonywanej pracy zawodowej czy konsumpcji dóbr i usług, lecz także nie pozostaje bez wpływu na sferę relacji międzyludzkich, i to nawet tych intymnych czy rodzinnych. Istotną rolę w tej kwestii odgrywa język, używany zarówno w publicznej debacie, jak i w życiu prywatnym, w którym znajdziemy szereg pojęć i związków frazeologicznych noszących wyraźne konotacje ekonomiczne. Ich stała obecność sprawia, że stają się częścią „oswojonego”, „zrozumiałego” świata i przestają budzić zdziwienie, dysonans bądź niechęć. W konsekwencji następuje stopniowa kulturowa „naturalizacja” zachowań i postaw, które opisują.

Zagadnienia związane z perswazją społeczną są główną osią tekstu Jerzego Świątka, skupionego na pytaniu o to, w jaki sposób język generuje zmiany. Autor

5 J. Piekarski, dz. cyt., s. 129.

poddaje wnikliwej analizie mechanizmy perswazyjne oraz wykorzystywane w nich środki, rozważając ich skuteczność jako wartość nadrzędną. Świątek twierdzi, że istnieje zasadnicza różnica pomiędzy perswazją dotyczącą indywidualnych wyborów, które nie mają żadnych skutków społecznych (perspektywa *ego-centriczna*), a perswazją odnoszącą się do decyzji, które, nawet jeśli podjęte przez jednostkę, mają szersze implikacje społeczne (perspektywa *nos-centriczna*). Ukazuje on przykłady wykorzystania języka jako swoistego narzędzia, opisuje sytuacje, kiedy użytkownik dokonuje zmian słowami, a co więcej jest to dla niego procedura ukryta. Autor, analizując przypadki perswazji społecznej, przyjmuje teorię modeli relacyjnych, uznając, że stanowią one konieczny składnik dyskursu perswazyjnego, do którego uczestnicy muszą się odnieść poprzez akceptację bądź negację jednego modelu. Świątek ilustruje omawiany proces materiałem perswazyjnym, pozyskanym ze stron internetowych, na których toczy się dyskusja władz i obywateli miasta.

Kolejna Autorka, Katarzyna Ślebarska, prezentuje i analizuje wyniki badań, których celem było sprawdzenie skuteczności narzędzi komunikacji pośredniej w szkoleniach pracowniczych. Pomiaru dokonuje na podstawie interwencji, która miała na celu podniesienie u pracowników zachowań proaktywnych. Interwencja zaprojektowana została w formie broszury przygotowanej dla świeżo zatrudnionych pracowników, a efektywność zastosowanej interwencji poddano potrójnemu pomiarowi (pretest i podwójny posttest, z podziałem na grupę eksperymentalną i kontrolną). Autorka osiągnęła w badaniach interwencji na poziom proaktywnego radzenia sobie pozytywny wynik. Odnotowała również zmianę poziomu spostrzeganej przez pracowników samoskuteczności.

Inny rodzaj komunikacji, występujący w rodzinach doświadczających rozvodu, opisuje Maja Piotrowska. Autorka skupia uwagę na sytuacji dzieci uwikłanych w proces rozwodowy, analizując konsekwencje niepoprawnych komunikatów. Podstawą prezentowanych wniosków są jakościowe wywiady badawcze z przewodnikiem do wywiadu, przeprowadzone z 20 osobami po rozwodzie. Przyczyna negatywnych efektów, jakie rozwód rodziców wywołuje w psychofizycznej kondycji dzieci, tkwi, zdaniem Piotrowskiej, w zaburzonej komunikacji (werbalnej i niewerbalnej) w rodzinie nuklearnej oraz poszerzonej. Badania pozwoliły na identyfikację najczęściej popełnianych błędów komunikacyjnych (otwarty konflikt, kłótnie, wracanie do przeszłości, wypominanie krzywd, kierowanie się złością, gniewem, żalem, poczuciem porażki, dążenie do zemsty, skupienie na odczuwanych przez siebie emocjach). Wymienione niewłaściwe formy komunikacji powodują, że dziecko, aby poradzić sobie z zaistniałą sytuacją, bardziej bądź mniej świadomie przyjmuje na siebie różnorodne role, wśród których można dostrzec rolę posłańca, mediatora, sojusznika i emocjonalnej podpory, opiekuna, decydenta, sędziego, powiernika bądź partnera.

W konkluzji Autorka proponuje zmiany sposobu komunikacji, by ograniczyć u dzieci emocjonalne koszty rozvodu.

Oprócz komunikacji zasadzającej się na dialogu, języku i słowie, w niniejszej książce przedstawione zostały opracowania, które odwołują się do etymologii słowa *komunikacja*, pochodzącego z łacińskiego *communicare*, co znaczy branie udziału, dzielenie się czymś, czynienie czegoś dostępnym dla innych. Po wspomnianej interpretacji pojęcia komunikacji można sięgnąć w przypadku kolejnej, drugiej części monografii zatytułowanej *Komunikacja w cyfrowym świecie*. Paradoksalnie, właśnie wirtualna, cyfrowa rzeczywistość oparta jest na łacińskim źródłosłowie komunikacji. Obejmuje ona najnowsze, współczesne narzędzia, dzięki którym jednostki kreują świat, w jakim żyją, porozumiewają się, nawiązują do korzeni i tradycji procesu komunikacji.

Zagadnienie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych w społeczeństwie polskim prezentuje Lesław Koćwin. Przyjął on hipotezę badawczą, że digitalizacja gospodarki (sektor ICT) staje się ważnym i dynamicznym czynnikiem w rozwoju społeczeństwa informacyjnego – zarówno poprzez wzrost informacji i kompetencji komunikacyjnych, jak i popyt na narzędzia (interfejs). Koćwin podkreśla występujące sprzężenie zwrotne, gdyż z jednej strony rynek cyfrowy pomaga firmom we wprowadzaniu innowacji oraz w rozwoju, z drugiej zaś promowanie sektora ICT w gospodarce służy pogłębieniu zaufania społecznego w e-usługach, takich jak e-administracja czy e-bankowość. Na podstawie uzyskanych danych Autor dowodzi słuszności przyjętych na wstępie założeń.

Andrzej Postawa również odwołuje się w swoim opracowaniu do rozumienia komunikacji jako udostępniania studentom wiedzy, informacji, treści bądź zjawisk, dzięki wykorzystaniu w kształceniu uniwersyteckim rozszerzonej rzeczywistości. Postawa słusznie pisze, że wirtualny świat od wielu lat zachwyca miliony użytkowników gier komputerowych, a także znajduje zastosowanie w edukacji. Daje on możliwość zanurzenia się w rozszerzonej rzeczywistości (RR), która przynosi treści cyfrowe na osobisty odbiór realnego świata, aby w ten sposób uczynić środowisko wirtualne dostępnym realnym użytkownikom. Dlatego rzeczywistość rozszerzona jest coraz częściej wykorzystywana w edukacji; jej zastosowanie można znaleźć w nauce architektury, archeologii, antropologii, astronomii, biologii, chemii, fizyki, geografii, historii czy matematyki. Pomaga ona również w rozwijaniu specyficznych umiejętności, wymaganych w medycynie, wojsku, lotnictwie, grach komputerowych, produkcji filmowej, oraz w zdobywaniu różnego typu kompetencji inżynierskich.

Podobnie młodzi ludzie szukają w wirtualnej rzeczywistości – mediach społecznościowych – inspiracji, informacji, w tak fundamentalnym obszarze życia, jak rola rodzica. Problem krystalizowania się znaczeń istotnych dla rozwoju kompetencji rodziców został poddany refleksji w badaniach Anny Mitreği,

dotyczących udziału młodych rodziców w mediach społecznościowych. Analizując trzy popularne blogi matek i ojców, publikowane na Facebooku, Autorka próbowała zdefiniować i wskazać przyczyny medialnego uczestnictwa w nich rodziców. Zarówno tematyka, jak i aktywny udział w dyskusjach i sporach pojawiających się w reakcji na posty (niekiedy pełne humoru czy nawet prowokacji) zdają się określać realne potrzeby rodziców w zakresie sposobu przekazu wiedzy o ich roli. W zderzeniu z mało skuteczną, a jednocześnie niepopularną, nieatrakcyjną edukacją rodziców, prowadzoną w ramach systemu instytucjonalnych placówek, liczebność aktywnie uczestniczących w mediach społecznościowych rodziców jest imponująca. Zdaniem Autorki warto podpatrywać wirtualną rzeczywistość w sposobach docierania z wiedzą, stymulowania do nieustannej autokreacji w roli matki/ojca, tak aby w zmieniającym się świecie dysponowali oni bogatym zasobem, potencjałem w realizacji swoich najistotniejszych zadań.

Beata Maj prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w 2015 roku w grupie 120 studentów Uniwersytetu Wrocławskiego, których celem było określenie znaczenia multimediów elektronicznych w różnych obszarach życia młodych ludzi. Badania dotyczyły zarówno czasu, jaki respondenci poświęcają mediom (dla większości ankietowanych są to zachowania nawykowe, a wręcz kompulsywne), jak i motywów, jakimi się kierują, a także potrzeb, jakie za ich pośrednictwem zaspokajają (komunikacja, informacja, edukacja, kontakty społeczne i towarzyskie, rozrywka). Autorka podkreśla fakt, że dla młodych badanych granice świata realnego i wirtualnego stają się płynne i umowne, w efekcie czego powstaje nowa przestrzeń życia, określana mianem rzeczywistości rozszerzonej.

Julitta Koćwin przedstawia w swoim opracowaniu zagadnienie piractwa medialnego, które jest obecnie integralną częścią kultury masowej. Digitalizacja kultury zwiększa rolę Internetu jako środka łatwego dostępu do treści kulturowych. Pojawia się wiele możliwości pobierania plików i udostępniania stron internetowych, a zapewnienie nielegalnego dostępu do tego rodzaju treści staje się lukratywnym biznesem. Następstwem tej praktyki jest problem rentowności produkcji filmów i muzyki, wydawania książek, a także wynagradzania ich autorów. Koćwin dokonuje kompleksowej prezentacji wyników badań własnych, opisuje rodzaje piractwa medialnego i zasady funkcjonowania najbardziej popularnych sieci wymiany plików, analizując również skuteczność działań antypirackich. Autorka podkreśla, jak trudno jest wskazać skalę piractwa ze względu na obowiązujące prawodawstwo, interpretujące to zjawisko na różne sposoby. Ponadto problem piractwa budzi duże kontrowersje społeczne i ekonomiczne, gdyż z jednej strony narusza prawa autorskie, z drugiej zaś – gwarantuje szerszy dostęp do kultury.

Ostatnia część książki zawiera teksty, których Autorzy ześrodkowali uwagę badawczą na zmianie społecznej oraz wynikającej z niej modyfikacji sposobu

i narzędzi komunikacji. Pierwotnym zamiarem było ukazanie zmiany społecznej, rozumianej zgodnie z definicją Piotra Sztompki jako „różnicy między stanem systemu społecznego (grupy, organizacji) w pewnym momencie i stanem tego samego systemu w innym momencie”⁶. Sztompka proponuje szerokie interpretowanie zmiany społecznej. Może ona bowiem dotyczyć przeobrażeń w obrębie kilku obszarów: składu systemu (np. poprzez napływ imigrantów, „transfery” członków partii politycznych, powstawanie i rozrastanie się ruchów społecznych, restrukturyzacja administracji, reforma struktury szkolnictwa), struktury systemu (w postaci np. upowszechnienia się nowych norm, idei, interakcji czy interesów), funkcji pełnionych przez elementy społeczeństwa (np. przeobrażenia współczesnych rodzin, Kościoła, rynku bądź władzy), granic systemu społecznego (widocznych w skali mikro-, mezo- i makrosocjalnej). Zmiany w otoczeniu systemu mogą być nagłe, zewnętrzne, jak kataklizmy, albo rozłożone w czasie, ewolucyjne, niekiedy inicjowane nawet przez sam system⁷. Treść oraz charakter opracowań złożonych do publikacji w trzeciej części książki zobligowały nas do położenia akcentu przede wszystkim na zagadnienie dostrzegania i dostosowywania przez komunikację zmiany społecznej.

Jerzy Leszkowicz-Baczyński przedstawia analizę zjawiska mowy nienawiści, która stanowi patologiczną formę dyskursu publicznego. Autor zwraca uwagę na upowszechnianie się tego typu przeobrażeń w zakresie komunikacji, co spowodowane jest niewystarczającą działalnością służb odpowiedzialnych za jego penalizację. Leszkowicz-Baczyński krytycznie i wszechstronnie opisuje zjawisko mowy nienawiści, ukazując jego źródła, do których zalicza homogeniczność składu ludnościowego Polski, popularność historycznych uwarunkowań (tj. ideologii międzywojennej) oraz specyfikę działań systemowych. W tekście zaprezentowana została typologia wymiarów mowy nienawiści, obejmująca osiem jej perspektyw. Autor wymienia spotykane w polskich realiach kategorie będące przedmiotem mowy nienawiści. Artykuł zamyka interpretacja badanego zjawiska w świetle teorii postaw Stefana Nowaka.

Maria J. Zajączkowska porusza tematykę odmienności kulturowej i związanych z nią zachowań obronnych. Tożsamość społeczna, wynikająca z członkostwa w jakiejś grupie, definiowana jest na podstawie tożsamości płciowej, seksualnej, etnicznej, rasowej, religijnej, narodowej, regionalnej, klasowej czy tożsamości grupy wiekowej. Z tej perspektywy Autorka wyodrębnia *Innych*, którzy stali się podmiotem badań. Zajączkowska dwukrotnie przeprowadziła analizy empiryczne w dwóch dużych grupach studenckich, a następnie zestawiała uzyskane wyniki postrzegania ludzkiej odmienności. Zabieg ten dał możliwość porównania mechanizmu kształtowania się stosunku do *Innych* w jego

6 P.Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 495.

7 Zob. tamże, s. 495–496; P.Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005, s. 20–21.

procesualnym kontekście. Wyniki uprawniły ją do określenia cech i narzędzi działań nauczycieli w roli tłumaczy międzykulturowych.

Jolanta Kędzior dokonuje krótkiego przeglądu koncepcji naukowych dotyczących problemu wartości, po czym przyjmuje stanowisko prezentowane przez Milтона Rokeacha, który traktuje wartości jako elementy systemu przekonań jednostki, pewne standardy kierujące jej aktywnością, tworzące hierarchiczny system. Autorka zrealizowała badania wśród studentów dwóch kierunków studiów Uniwersytetu Wrocławskiego. W analizie uzyskanych danych uwzględniła kilka płaszczyzn: najważniejsze i najmniej ważne wartości w życiu, źródła poszukiwań istotnych wartości, cele życiowe, orientacja na aktywność i samodoskonalenie, związek wartości z konsumpcją, ochrona tożsamości.

Edyta Zierkiewicz zwraca uwagę na swoiste odbieranie pacjentom z chorobą nowotworową poczucia kontroli i podmiotowości, a przez to także możliwości reprezentowania siebie i swoich interesów. Głównym zadaniem wpisanym w „rolę chorego” jest dążenie do jak najszybszego wyzdrowienia i podjęcia swoich obowiązków. „Pacjenci permanentni”, z nawrotami choroby, tego warunku nie spełniają. Tymczasem życie po leczeniu raka staje się coraz powszechniejsze i coraz dłuższe. Niektóre chorujące osoby decydują się na upublicznienie swoich przemyśleń, dzielą się swoimi spostrzeżeniami bądź pomysłami na radzenie sobie z różnymi aspektami chorowania. Patografie (tu: narracje choroby) posiadają walory terapeutyczne i utylitarne zarówno dla tworzących je autorów, jak i dla podejmujących ich lekturę czytelników.

Poczucie bezpieczeństwa, które łagodzi doświadczanie sytuacji kryzysu, omawia Andrey Lymar. W opracowaniu Autor podkreśla zależność rozwoju procesów społecznych i politycznych w kontekście epoki i współczesnego dyskursu. Zdaniem Autora kryzys wymaga za każdym razem, aby zwrócić uwagę na jakość i treść tekstów, które opisują te procesy. Instytucje społeczne ponoszą szczególną odpowiedzialność za rozwój tych procesów oraz wpływ na młodych ludzi. Artykuł opiera się na wcześniejszych badaniach i publikacjach Autora, które pozwoliły sformułować następujące wnioski: 1) w przypadku wyzwań współczesnego świata, konieczne jest oddzielne prowadzenie nowego dyskursu; 2) biorąc pod uwagę aktualne zagrożenia i wyzwania, nie można mówić o standardowych formułach bezpieczeństwa; 3) bez studiowania zjawiska destrukcyjnych memów i ich wpływu na różne grupy społeczne, niemożliwe jest rozpoczęcie budowania strategii edukacyjnej i określenie funkcji instytucji społecznych, które byłyby odpowiedzialne za realizację rozwoju; 4) konieczne jest, aby na poziomie międzyinstytucjonalnym i międzynarodowym rozpatrzyć kwestie związane z oceną jakości dyskursów i ich zgodności, adekwatności do istniejącej sytuacji. Modernizacja dyskursów może być jednym z warunków formowania kultury bezpieczeństwa oraz pierwszym krokiem do wyjścia z ponowoczesnego kryzysu.

Natalia Lymar zwraca uwagę na fenomen socjalnego samopoczucia, będący przedmiotem jej badań, które szerzej dotyczą analizy organizacji i zarządzania procesami społecznymi. W tym przypadku szczególne znaczenie ma proces organizowania dialogu między społeczeństwem a instytucjami władzy. Zawartość i jakość tego dialogu wpływają na ocenę proponowanych reform oraz na ich sukces, akceptację społeczną. Określenie poziomów sprzeczności pomiędzy potrzebami ludności i działalnością instytucji władzy determinuje wypracowanie zmian, reform zgodnych z interesami konkretnych grup społecznych. Zdaniem Autorki nie należy jednak dopuszczać, aby mniej zależna od instytucji władzy grupa społeczna znajdowała się poza głównym nurtem reformowania społecznego. W rzeczywistości właśnie marginalizacja jest przyczyną wielu konfliktów społecznych.

Reformy dokonywane w obszarze edukacji przez dwa państwa, Koreę Południową oraz Polskę, przedstawia Beata Krawiec. Autorka w swoim artykule zestawia dwa podlegające zmianom obrazy oświaty (uwzględniając perspektywę komparatystyczną), nakreślone przez Amandę Ripley – dziennikarkę śledczą „Time” i innych czasopism – w książce zatytułowanej *Najbystrzejsze dzieciaki na świecie i jak się nimi stały*. Korzystając z opracowania Ripley, Krawiec ukazuje, w jakim stopniu naprawa bądź zmiana szkolnictwa zachowuje ciągłość rozwiązań, a w jakim z nimi zrywa. Centralnym pojęciem w analizowanej przez Autorkę triadzie ciągłość/zmiana/nieciągłość wydaje się zmiana, która, choć czasami posiada zasadniczy charakter, kontynuuje ciągłość obowiązujących w edukacji rozwiązań. Niekiedy niewielka zmiana, korekta, retusz, pozwala doszukiwać się nieciągłości. Skonfrontowanie dwóch państw, dokonujących modyfikacji w obszarze edukacji, prowadzi do wniosku, że następstwem reformy może być zarówno hibernacja, ciągłość stanu oświaty, jak i jego przekształcenie – nieciągłość.

Pytania postawione w ostatnim tekście niniejszej publikacji – czy zmiana społeczna wprowadza nową jakość komunikacji, czy może reforma nie wiąże się z pojawieniem się nieznanych dotychczas sposobów, narzędzi komunikacji – znajdują częściowe odpowiedzi w omówionych wyżej artykułach. Podobnie jak Autorzy zamieszczonych w książce opracowań, nadal poszukujemy rozstrzygnięcia dychotomii ciągłość *versus* nieciągłość komunikacji, która towarzyszy zmianie społecznej. Zastanawia nas również zależność między pojęciami wymienionymi w jej tytule. Mamy nadzieję, że niniejszy zbiór rozważań przyczyni się choćby w niewielkim zakresie do rozpoczęcia poszukiwań odpowiedzi na wspomniane pytania.

Książka stanowi wybór tekstów teoretycznych, empirycznych oraz praktycznych, przedstawiających relacje, jakie zachodzą między zmianą społeczną a komunikacją. Uwzględnia również punkt widzenia przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych: pedagogiki, socjologii, psychologii, filozofii, ekonomii,

zarządzania i prawa. Poruszana w publikacji tematyka zaprezentowana została w ujęciu mikro-, mezo- oraz makrosołecznym. Autorzy artykułów ukazują, w jaki sposób zmiany społeczne oddziałują na komunikację (ale także to, w jaki sposób przeobrażenia komunikacji inicjują zmiany społeczne), jak wpływają na wzajemne stosunki oraz kształt więzi międzyludzkich (realnych i wirtualnych). Ze względu na szeroką panoramę analizowanych zagadnień oraz ujmowanie ich z punktu widzenia różnych dziedzin wiedzy książka może być przydatna wielu zróżnicowanym grupom odbiorców.

*Jolanta Kędzior
Beata Krawiec
Małgorzata Biedroń
Anna Mitrega*

Bibliografia

- Łukaszewski W., *Wstęp*, „Charaktery” 2016, nr 8.
- Piekarski J., *Uwagi o kształceniu pedagogów społecznych*, [w:] *Pedagog społeczny w meandrach środowiska lokalnego*, red. B. Kromolicka, Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2012.
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, tłum. J. Konieczny, Znak, Kraków 2005.
- Wendland M., *Konstruktywizm komunikacyjny*, Wydaw. Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2011.